

“Door v ontrouwicheyt hebby den doot verdient”

Een vergelijkend onderzoek naar bedrog in de verhalenbundels *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen* vanuit genderperspectief

Eindwerkstuk Bachelor Nederlandse taal en cultuur
(NE3V19006, 7,5 ECTS)

Universiteit Utrecht

Katja Bleijenberg (6233147)

Afgerond in juni 2020, blok 4.

Begeleider: Prof.dr. Bart Besamusca

Tweede lezer: dr. Martine Veldhuizen

Universiteit Utrecht

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Inleiding	4
1.1 Vraagstelling	4
1.2 Edities	5
1.3 Leeswijzer	5
2. Theoretisch kader	6
2.1 Gender	6
2.2 Genderperformativiteit	6
2.3 Bedrog	7
3. Methode	9
3.1 Corpus	9
3.2 Methodiek	9
4. Close reading	10
4.1 <i>Dat Bedroch der Mannen</i>	10
4.2 <i>Dat Bedroch der Vrouwen</i>	12
4. Conclusie	16
5. Literatuurlijst	18
6. Appendix: verhaallijnen	20
<i>Dat Bedroch der Mannen</i>	20
1: Het bedrog van Jason	20
2: Een bedrog uit Brabant	20
3: Het bedrog van een heremiet	21
4: Een bedrog in Bourgondië	21
<i>Dat Bedroch der Vrouwen</i>	22
1: Het bedrog van Eva	22
2: Een bedrog in Henegouwen	22
3: Het bedrog door de dochters van Loth	22
4: Een bedrog in Engeland	23

Samenvatting

In dit eindwerkstuk staan de verhalenbundels *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen* centraal. De verhalenbundels zijn nooit inhoudelijk vanuit genderperspectief onderzocht, terwijl zij zich daar zeker voor lenen. De titels lijken te impliceren dat vrouwen een ander soort bedrog plegen dan mannen. Ik analyseer het thema bedrog in de proloog en de eerste vier teksten van *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen* vanuit genderperspectief, waarbij ik een antwoord formuleer op de vraag: in hoeverre komt het bedrog dat wordt gepleegd in *Dat Bedroch der Mannen* overeen met het bedrog dat wordt gepleegd in *Dat Bedroch der Vrouwen*? Middels een thematisch, vergelijkend onderzoek naar bedrog wordt gekeken of het soort en de situatie waarin bedrog wordt gepleegd gendergerelateerd is. De analyse richt zich op de performance van de personages rondom het thema bedrog en het beeld dat de auteur neerzet.

Dit onderzoek toont dat vrouwen bedrog plegen of bedrogen worden, doordat zij van nature zwakker zouden zijn dan mannen. Door hun onbetrouwbare aard zorgen zij ervoor dat mannen ook bedrog plegen. In beide bundels komt naar voren dat vrouwen zelf voor het bedrog zorgen en dat zij op hun eigen gedrag moeten letten om dit bedrog te voorkomen. Zij moeten de bedoelingen van de man achterhalen om te zien of de intenties wederzijds zijn, anders zouden zij bedrogen worden. Mannen en vrouwen plegen het meest bedrog in de liefde door middel van leugens en overspel. Daarnaast vermommen mannen zichzelf vaker dan vrouwen om het bedrog te plegen.

1. Inleiding

“Die schoone vrouwen zijn ghemeynlick tot lichtuaerdicheyt gheinclineert ende zijn met lichtherticheyt beuanghen ende dickwil daer mede becommert” (*Dat Bedroch der Vrouwen*, B1r). Dit soort uitspraken zouden we tegenwoordig als ongepast bestempelen, maar in de middeleeuwse literatuur wordt dit vaker aangetroffen. Vrouwen zouden namelijk zwak en instabiel zijn en in intellectueel, moreel en lichamelijk opzicht minderwaardig aan mannen (Bleyerveld 2000, 11). Men geloofde in de humeurenleer, waarbij een vrouw koud en nat van aard zou zijn en een man warm en droog. Dit betekende dat vrouwen instabiel en bedrieglijk waren, terwijl mannen stabiel en betrouwbaar zouden zijn. Vooral in de laatmiddeleeuwse literatuur komt de bedrieglijke aard van vrouwen geregeld naar voren (Bleyerveld 2000, 251). De bundel *Dat Bedroch der Vrouwen* is daar een voorbeeld van. In deze bundel worden 23 verhalen verteld over het bedrog dat vrouwen plegen. De verhalen bestaan afwisselend uit oude verhalen en verhalen uit het recente verleden. Toch blijken niet alleen vrouwen bedrieglijk van aard te zijn. Rond dezelfde tijd komt een verhalenbundel genaamd *Dat Bedroch der Mannen* op de markt, waarin het bedrog dat mannen plegen wordt verteld. Ook hier wisselen de verhalen zich af met een recent verhaal en een verhaal uit het verleden. Doordat de bundels vergelijkbaar zijn in naam en thema, worden ze in veel onderzoeken met elkaar in verband gebracht (Pleij 1977, 146). Toch zijn de bundels nog maar een enkele keer samen onderzocht. In dit onderzoek gebruik ik beide bundels om de overeenkomsten en verschillen van bedrog vanuit genderperspectief in kaart te brengen. Dit is een exploratief onderzoek, omdat ik alleen de proloog en de eerste vier teksten uit beide bundels kan vergelijken vanwege de omvang van dit eindwerkstuk. Een grootschalig, vergelijkende analyse zal meer inzicht bieden in de opvattingen over bedrog in beide bundels. Al zullen we nooit exact weten waar de verhalenbundels voor gediend hebben en hoe de ideeën uit de verhalen circuleerden in de samenleving, we kunnen ons wel buigen over de inhoud en de ideeën die de bundels uitdragen. Door middel van mijn onderzoek hoop ik meer aandacht te verwerven voor nieuw onderzoek naar beide verhalenbundels.

1.1 Vraagstelling

Dat Bedroch der Vrouwen werd tussen 1528 en 1531 samengesteld door de Antwerpse drukker en uitgever Jan van Doesborch. Naast deze themabundel stelde hij een vergelijkbare verhalenbundel samen: *Dat Bedroch der Mannen*. Zowel Piet Franssen als Herman Pleij meent dat *Dat Bedroch der Mannen* als tegenhanger is bedoeld van *Dat Bedroch der Vrouwen*. In het onderzoek van Herman Pleij wordt *Dat Bedroch der Mannen* kort genoemd, maar wordt de aandacht vooral gevestigd op *Dat Bedroch der Vrouwen* en de verhalenbundel *Les cent nouvelles* die als inspiratiebron zou zijn gebruikt (1977, 146). Het onderzoek van Franssen richt zich op de activiteiten van de drukker en uitgever Jan van Doesborch die in Antwerpen en Utrecht actief was. Het doel van zijn onderzoek was om inzicht te verschaffen in de werkwijze van een drukker, de houding van een drukker tegenover de gedrukte teksten en de invloed die deze houding heeft op de vorm en inhoud van de door hem gedrukte teksten (1990, 9). Hierbij stelt hij een fondslijst op met alle werken van Van Doesborch. Vervolgens onderzoekt hij het fonds op karakteristieke kenmerken ten aanzien van samenstelling, presentatie, bewerking en interne samenhang. Als laatste probeert Franssen te achterhalen of Van Doesborch teksten uit zijn fonds heeft aangepast voor de drukpers en in welke mate de teksten aansluiten bij de belevingswereld van het publiek. Hij gebruikt hierbij vijf teksten uit het fonds van Van Doesborch, waaronder *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen*. Deze verhalenbundels plaatst hij in de lange traditie van misogynie in de middeleeuwen. Over de antifeministische aspecten zegt hij dat zij niet zozeer verwijzen naar

de vrouw als bedreiging voor het zielenheil van de man, maar juist naar de vrouw als potentiële belemmering voor het verkrijgen van aanzien en rijkdom, waarbij hij specifiek de arbeidsmarkt benoemt (1983, 176).

De verhalenbundels *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen* zijn alleen onderzocht in het kader van de eventuele functie die de teksten gehad kunnen hebben en de redenen die Jan van Doesborch had om de verhalenbundels te drukken. De teksten zijn nooit inhoudelijk vanuit genderperspectief onderzocht, terwijl zij zich daar zeker voor lenen. De titels lijken namelijk te impliceren dat vrouwen een ander soort bedrog plegen dan mannen. Een thematische analyse vanuit genderperspectief van beide verhalenbundels kan dan ook meer inzicht geven in de ideologieën over bedrog in de late middeleeuwen. In dit onderzoek analyseer ik het thema bedrog in de proloog en de eerste vier teksten van *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen*, waarbij ik een antwoord formuleer op de vraag: in hoeverre komt het bedrog dat wordt gepleegd in *Dat Bedroch der Mannen* overeen met het bedrog dat wordt gepleegd in *Dat Bedroch der Vrouwen* vanuit genderperspectief?

1.2 Edities

In dit onderzoek richt ik me op de verhalenbundels *Dat Bedroch der Vrouwen* en *Dat Bedroch der Mannen*. Van de verhalenbundel *Dat Bedroch der Vrouwen* is geen uitgave bekend van Jan van Doesborch. Toch geeft Franssen aan dat we mogen aannemen dat Van Doesborch al een druk in Antwerpen had uitgegeven, aangezien er twee edities van een Engelse vertaling zijn overgeleverd. Van Doesborch had een voorkeur voor Nederlands-Engels dubbelproducties, waardoor de aanname van een eerdere Nederlandse editie waarschijnlijk is (1990, 30). Ik gebruik de facsimile van *Dat Bedroch der Vrouwen* van de druk van Jan Berntszoon. Deze druk is in 1532 te Utrecht vervaardigd. Van Jan Berntszoon is bekend dat hij samenwerkte met Jan van Doesborch in Utrecht. Daarnaast is het waarschijnlijk dat zij elkaar al eerder kenden. Zij gebruikten dezelfde houtsneden in verschillende teksten voordat Van Doesborch naar Utrecht kwam (Franssen 1990, 29). Over de editie van *Dat Bedroch der Mannen* is minder bekend. Volgens Franssen mogen we aannemen dat de tekst verschenen is bij Jan van Doesborch te Antwerpen (1990, 31). De overgeleverde tekst is gedrukt door Marten Nuyts ca. 1543 in Antwerpen. Ik gebruik dan ook deze druk. Ik volg de folionummers die in de facsimile van de verhalenbundels staan om citaten te verantwoorden.

1.3 Leeswijzer

Dit eindwerkstuk bestaat uit vier hoofdstukken. In Hoofdstuk 2 zal ik enkele theoretische concepten over gender en bedrog uiteenzetten. In Hoofdstuk 3 licht ik het corpus en de gebruikte methode toe aan de hand van het onderzoek van Herman Pleij en Piet Franssen over *Dat Bedroch der Vrouwen* en *Dat Bedroch der Mannen*. Vervolgens pas ik in Hoofdstuk 4 de methode toe per verhalenbundel, waarbij ik in Hoofdstuk 5 de onderzoeksvraag beantwoord en reflecteer op de inzichten die ik door middel van mijn analyse heb verkregen.

2. Theoretisch kader

2.1 Gender

Gender studies komen voort uit vrouwenstudies. De term gender duidt de sociale en culturele constructie van sekseverschillen aan. Er wordt uitgegaan van een dualistische oppositie tussen vrouw en man. Deze twee seksen omvatten bepaalde genderidentiteiten, rollen en ideologieën. Deze aspecten kunnen variëren in verschillende tijden en ruimtes, als ook binnen verschillende samenlevingen (Kümper 2010, 594). Gender geeft in dit geval dus niet het biologische verschil tussen man en vrouw aan, maar heeft betrekking op de sociale en culturele betekenis van de seksen, waarbij de betekenis van de seksen veranderlijk is. Gender studies richten zich dan ook op de veranderlijke betekenis van gender binnen de verhoudingen tussen mannen en vrouwen. Daarbij wordt niet alleen naar de verschillen gekeken, maar ook naar de overeenkomsten in gendertyperingen.

In de studie naar de middeleeuwen werd gender heel lang genegeerd. Gender kwam in onderzoek vaak voor als synoniem voor vrouw (Kümper 2010, 600). Zoals hierboven is geschetst, is de studie naar gender complexer. Zo heeft Caroline Bynum met haar onderzoek nieuwe perspectieven op mannelijkheid, vrouwelijkheid en religie in de late middeleeuwen aangeboden. Gender biedt in haar onderzoek een manier om de complexe verbindingen tussen verschillende vormen van menselijke interactie te begrijpen, waarbij het concept van gender sociale relaties kan legitimeren en construeren (Kümper 2010, 595).

Onderzoek naar gender wordt het meest verricht binnen de studie naar de middeleeuwen in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, al zijn er enkele Nederlandse mediëvisten die al vroeg onderzoek hebben gedaan naar gender in de middeleeuwen (Kümper 2010, 599). Belangrijke onderzoeksterreinen met betrekking tot gender zijn de religieuze of hagiografische literatuur en liefde in literaire teksten. Daarnaast wordt gender vaker in combinatie met auteurschap of seksualiteit onderzocht (Kümper 2010, 601). Deze invalshoeken verschillen van het onderzoek in dit eindwerkstuk. Voor mijn onderzoek wordt niet alleen gekeken naar gendergerelateerde gedragingen en uitlatingen binnen de liefde, maar ook daarbuiten. Ik ben niet alleen op zoek naar relaties binnen een huwelijk, maar ook naar dienstrelaties en verbintenissen met vrienden en familie.

2.2 Genderperformativiteit

Naast gender is performativiteit een belangrijk begrip voor onderzoek naar gendergerelateerde verschijnselen. De term performativiteit slaat niet zozeer op de taal zelf, maar op de handelingen, gebaren en verlangens die mensen uiten, ook performances genoemd (Schaus 2006, 647). Performance studies zien deze performances als een aangeboren menselijke activiteit, waardoor ze interessant zijn om te onderzoeken. In de studie naar de middeleeuwen kan deze performancetheorie inzicht geven in de performances van vrouwen en mannen. Daarnaast geeft een middeleeuwse tekst vaak meer performatieve tekstelementen weer dan een moderne tekst, omdat een middeleeuwse tekst vaak voor voordracht bestemd was (Schaus 2006, 647). Deze performatieve tekstelementen geven nieuwe mogelijkheden om de rollen van mannen en vrouwen te begrijpen.

Genderperformativiteit heeft te maken met de handelingen, gebaren en verlangens die gekoppeld kunnen worden aan het construct gender, volgens gendertheoreticus Judith Butler. De term slaat hierbij op het lichaam en de bijbehorende handelingen, bewegingen en gebaren die worden gedaan (2002, 171). De performance van gender is vaak gebaseerd op conventies die door de samenleving zijn vastgesteld (2002, 178). De gedragingen en uitlatingen worden dus beïnvloed door het idee van man of vrouw dat in de samenleving heerst. Volgens Butler wordt gender niet bepaald door een individu, maar door de conventies die de samenleving

oplegt. In primaire bronnen kunnen deze conventies getoond worden middels een analyse van gender waarbij de performance van het personage een rol spelen bij de interpretatie daarvan.

In de studie naar de middeleeuwen is ook onderzoek naar genderperformativiteit verricht. Jane Burns (1993) gebruikt onder andere de theorie van Butler over vastgestelde conventies rond gender voor haar onderzoeksstrategie: bodytalk. Zij stelt dat lichamen ertoe doen wanneer we luisteren naar de stemmen van de middeleeuwse fictieve personages. Burns laat vooral zien hoe de stemmen van vrouwelijke personages te horen zijn en hoe de vrouwelijke stem te reconstrueren is. Hierbij gebruikt ze de term bodytalk. Bodytalk slaat op de manier waarop de tekst gelezen wordt. Bodytalk wordt namelijk niet geëxpliciteerd door een auteur. De term komt niet voor in een tekst, maar het is de manier waarop feministische lezers kiezen om het verhaal te lezen (7). Ook al zijn de auteurs vaak man en zouden ze niet objectief over vrouwen kunnen spreken, toch schrijven de auteurs niet alleen over vrouwelijke personages maar ook vanuit het lichaam van deze vrouwelijke personages. Hierdoor kan het perspectief waarmee ze naar de tekst kijkt een identiteit aan de vrouw toekennen (156). Burns laat door middel van deze strategie zien hoe middeleeuwse heldinnen kunnen praten binnen en tegen de sociale, retorische conventies die hen construeren (7). Ze herschrijft het verhaal als het ware, omdat ze de tekst vanuit een ander perspectief bekijkt dan eerdere onderzoekers. Ze onderzoekt hoe de stemmen van vrouwen in Oudfranse verhalen gezien kunnen worden als een geconstrueerd object van verlangen en als een sprekend subject. Dit laatste punt verzet zich tegen een lange traditie van gendergerelateerde machtsstructuren die intellect, kennis en subjectiviteit aan mannen toewijzen en vrouwen objectiveren als een plaats van genot (63). Het belangrijkste punt uit haar methode is haar opvatting van bodytalk, waarbij de rol van de lezer erkend wordt in de manier waarop tekstuele betekenissen worden toegekend. De lezer bepaalt het perspectief waarin de tekst bekeken wordt, waarbij elke interpretatie verschillend kan zijn.

2.3 Bedrog

Bedrog is het centrale thema in *Dat Bedroch der Vrouwen* en *Dat Bedroch der Mannen*. Volgens Van Dale betekent bedrog het opzettelijk wekken van onjuiste voorstellingen. Onder bedrog kunnen vele situaties en gebeurtenissen geschaard worden. Anita Guerreau-Jalabert heeft een index gemaakt met alle verhaalmotieven in middeleeuwse Arthurromans. Bij bedrog onderscheidt zij drie vormen; bedrog door middel van vermomming, bedrog door middel van leugens en bedrog door middel van overspel. Bij bedrog door middel van vermomming moet gedacht worden aan een personage dat zichzelf opzettelijk voordoet als iemand anders om iets of iemand te misleiden. Bij bedrog door middel van leugens horen alle uitspraken die in de tekst weerlegd worden of als leugen worden bestempeld. Bedrog door middel van overspel vindt plaats zodra iemand een seksuele relatie buiten zijn/haar aangaat. Bij bedrog gaat het erom dat een man of vrouw opzettelijk onjuiste voorstellingen wekt (Van Dale).

De Geïntegreerde Taalbank der Nederlandse taal geeft de volgende definities van het Middelnederlandse woord *bedrieghen*:

- bedriegen;
- misleiden;
- vervalsen;
- verleiden;
- teleurstellen;
- verslaan (zie VMNW en MNW).

Bij het bepalen of er sprake is van bedrog, neem ik deze definities in acht. Zij kunnen in verschillende situaties voorkomen, waarbij bedrog door verschillende instanties en personen gepleegd kan worden. Aan de hand van Guerreau-Jalabert, Van Dale en de Geïntegreerde Taalbank heb ik besloten om de volgende soorten van bedrog te onderscheiden: bedrog door middel van vermomming, bedrog door middel van leugens en bedrog door middel van overspel. Daarnaast onderscheid ik vier situaties waarin bedrog gepleegd wordt: dienst, liefde, vriendschap en familie.

3. Methode

3.1 Corpus

In dit onderzoek staan de verhalenbundels *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen* centraal. Volgens mediëvist Herman Pleij is *Dat Bedroch der Mannen*, of *Het Bedroch der Mannen* zoals hij de verhalenbundel noemt, een variatie op *Dat Bedroch der Vrouwen*. Niet alleen de titels komen overeen, ook de opbouw en de inhoud zijn vergelijkbaar. De verhalen in de bundels worden afgewisseld met een bekend verondersteld oud verhaal en een nieuw verhaal uit het recente verleden. Beide verhalenbundels zouden *Les cent nouvelles nouvelles* als inspiratiebron hebben (Pleij 1977, 146). Pleij geeft daarbij aan dat *Dat Bedroch der Mannen* bedoeld was als een tegenhanger van *Dat Bedroch der Vrouwen*.

De bundels bevatten samen 34 verhalen. Om praktische redenen heb ik mij beperkt tot de proloog en de eerste vier verhalen van beide bundels. Ik gebruik deze verhalen om zowel oude als nieuwe bronnen te kunnen analyseren om eventueel verschil tussen beide op te kunnen merken. Doordat ik naast de proloog aselect de eerste vier verhalen gebruik, heb ik vermeden om invloed op de onderzoeksresultaten uit te oefenen door de teksten op inhoudelijke grond te selecteren.

3.2 Methodiek

In dit onderzoek wordt een literair- en cultuurhistorische benadering gehanteerd. Hierbij gebruik ik de methode van close reading en de methode bodytalk die Jane Burns gebruikt (1993). Zoals eerder vermeld, bepaalt de lezer het perspectief waarin de tekst bekeken wordt, waarbij elke interpretatie verschillend kan zijn. Ik kijk naar de performance van mannen en vrouwen rondom het thema bedrog, waarbij het perspectief van gender een rol speelt. Ik heb de diplomatische editie van Willem Kuiper van *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen* gebruikt om de tekst te kunnen analyseren. Echter, de editie van *Dat Bedroch der Mannen* is incompleet, om die reden heb ik het tweede, derde en vierde verhaal in de facsimile gelezen. Ik heb de tekst eerst getranscribeerd volgens de regels van Clemens en Graham om de tekst vervolgens te kunnen interpreteren (2007, 75).

Beide verhalenbundels bestaan uit verhalen over het bedrog dat mannen en vrouwen zouden plegen. De verhalen zouden dus een stereotypering zijn van het voorkomende bedrog gepleegd door de middeleeuwse man en vrouw. Voor elk verhaal zal de analyse gaan om zowel het gedrag van de personages als het beeld dat de verteller neerzet van de personages. Deze analyse richt zich dus op de performance rondom het thema bedrog, waarbij ik kijk hoe genderopvattingen een rol spelen. Daarnaast heb ik het soort bedrog en de situatie waarin bedrog gepleegd wordt opgedeeld in de categorieën uit mijn theoretisch kader om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden.

Ik maak gebruik van onderstaande deelvragen:

1. Welke soorten bedrog komen voor in *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen*?
2. In welke situaties wordt het bedrog gepleegd in *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen*?

4. Close reading

Zie de appendix voor de volledige verhaallijnen van de eerste vier verhalen in *Dat Bedroch der Mannen* en *Dat Bedroch der Vrouwen*.

4.1 *Dat Bedroch der Mannen*

In de proloog opent de auteur met een waarschuwing voor vrouwen over het bedrog dat mannen plegen. Zo zegt hij dat vrouwen te snel verliefd worden en hun hart aan mannen geven zonder te hebben onderzocht of de man wel betrouwbaar is. Mannen zouden vrouwen te snel overhalen met hun “schoonen soeten minnelijcken amoreusen woorden oft met sconen beloften” en vrouwen zouden daar blind intrappen (A2r). Hij eindigt zijn proloog met de zinnen:

“Versint eer ghi begint ende besiet oft v wederpaer zijn eere/ weluaren/ goeden name/ so lief heeft als ghi/ dan salt meest sonder anxt ende sorge sijn/ ende ghi sult voorspoedelijck in ghenuechten v minne besteden” (A2r)

Met deze woorden geeft hij de raad om eerst te kijken of een wederhelft dezelfde intenties heeft. Waarbij hij dus aangeeft dat man en vrouw evenveel van elkaar moeten houden, zodat er ook geen angsten of zorgen hoeven te zijn. Het bedrog dat mannen zouden plegen lijkt te gaan om leugens, aangezien ze met mooie woorden zouden aankomen die niet waar blijken te zijn. De auteur vermeldt dat zijn boodschap verklaart zal worden aan de hand van de navolgende verhalen over het bedrog dat mannen al hebben gepleegd.

In het eerste verhaal over Jason komen meerdere vrouwen ter sprake. Koningin Mirro wordt als eerste genoemd. Het bedrog dat hier gepleegd wordt, is een fout van Mirro zelf. Zij vertelde Jason dat zij verliefd op hem was, maar Jason wilde niet met haar trouwen, omdat hij vond dat hij niet waardig genoeg was. Hij stond immers in dienst van Mirro. Mirro was het met hem eens dat zij geen relatie aan konden gaan, omdat zij haar eer moest bewaren. Hierdoor besloot Jason om het hof te verlaten. Een vrouw op het hof zag het vertrek van Jason en vroeg aan Mirro waarom Jason bij haar was geweest. Mirro zei dat Jason om haar hand had gevraagd en dat zij hem had geweigerd vanwege haar eer. In dit geval liegt zij over de situatie. Mirro heeft voor haar eigen verdriet gezorgd, door haar eer belangrijker te vinden dan haar geluk. Zodra ze tot het besef komt dat Jason daadwerkelijk is weggegaan, zegt ze tegen zichzelf dat ze spijt heeft van wat ze heeft gezegd en dat het nog schandelijker zou zijn als ze hem zou volgen. Zodra ze hem na lange tijd weer terugziet, vergeeft ze hem alles en verliest ze de eer die ze hoog hield. Uiteindelijk wordt dit haar dood. In dit verhaal wordt duidelijk gemaakt dat Mirro de intenties van Jason niet achterhaalt en hem meteen vergeeft. Doordat zij zijn bedoelingen niet in twijfel neemt, eindigt haar verhaal. De auteur laat door middel van dit voorbeeld zien dat vrouwen zichzelf bedriegen en zich te snel op de liefde storten zonder enige kennis van de intenties van de man te achterhalen.

Ditzelfde geldt voor de vrouwen Creusa en Isaphile. Zodra Jason was gevlucht van de avances van Mirro, vertrok hij met zijn dienstmannen op een schip. Het schip van Jason werd vernield door de storm, waardoor hij was gestrand bij de stad Lennos waar koningin Isaphile woonde. Jason en Isaphile bedreven de liefde, waardoor zij zwanger was geworden. Zodra het schip gemaakt was, beloofde Jason aan Isaphile om zo snel mogelijk weer terug te komen. Zij bleef alleen met zijn kind achter. Het duurde jaren voordat Jason terugkwam. Zodra hij na een lange tijd aankomt is hij al met Medea getrouwd, maar dat heeft Isaphile op het moment dat ze zijn schip ziet niet door. Ze was zo wanhopig en enthousiast om hem terug te zien, dat ze roekeloos de zee in rende en uiteindelijk verdronk. Hetzelfde einde was voor Creusa

weggelegd. Toen Creusa en Jason elkaar leerden kennen, vertelde Jason alles over zijn verleden. Creusa en Jason trouwden, ondanks het verleden van Jason met Medea (zie de appendix). Doordat Medea woedend was op Jason, was zij op zoek naar hem en kwam zij aan bij hun bruiloft. Medea zorgde ervoor dat iedereen verbrand werd door haar draken, maar Jason overleefde dit door een eerdere, beschermende toverspreuk die zij had uitgesproken over hem. Hierna vluchtte hij weg van Medea. In beide verhalen heeft een vrouw voor haar eigen einde gezorgd. Isaphile door haar enthousiasme en wanhoop en Creusa door haar overhaaste verliefdheid. Beiden waren verblind door verliefdheid, waardoor hun bedoelingen niet overeenkwamen met de bedoelingen van Jason.

Het verhaal van Medea en Jason laat wat anders zien. Medea misleidt Jason als eerste. Zij misleidt hem middels een list om zijn oom te vermoorden. Hoewel ze dit uit liefde deed, wordt het haar niet in dank afgenomen. Jason voelt zich verraden en vlucht weer weg. Na een lange tijd komen ze weer bij elkaar en leven ze samen verder. Maar dit gebeurde niet zonder slag of stoot: beiden hebben elkaar bedrogen. Medea heeft niet alleen zijn oom vermoord, maar ook zijn andere minnaressen. Daarentegen heeft Jason meerdere malen overspel gepleegd. In dit verhaal komt naar voren dat Jason nooit dezelfde intenties heeft als de vrouwen om hem heen. Toch laat dit verhaal zien dat vrouwen ook bedrieglijk zijn. Jason vlucht in elk verhaal weg, zodra het hem te heet onder de voeten wordt. Hij belooft elke vrouw om haar lief te hebben en hij trouwt zelfs met ze. Toch verbreekt hij deze beloften, waardoor zijn oneerlijke aard telkens weer wordt bevestigd. Medea daarentegen is heel trouw aan Jason, maar misleidt hem ook uit liefde. Doordat zij elkaar bedrogen hebben, lijkt het erop dat zij van nature dezelfde bedrieglijkheid hebben. Terwijl Mirro, Isaphile en Creusa allemaal trouw waren aan Jason, overleefden zij het niet. Daarnaast staan de drie vrouwen als voorbeeld voor het gevaar dat de proloog meegeeft: zij zorgen immers voor hun eigen pijn en bedrog doordat zij de intenties van de man niet achterhaalden. Medea deed dit wel en bleef in leven.

In het tweede verhaal dat hier geanalyseerd wordt, is de man ook overspelig en houdt hij zich niet aan zijn belofte. Een edele vrouw en man waren ooit verliefd op elkaar, maar zij mochten niet samen zijn, omdat de man haar dienaar was. Zij beloofden elkaar eeuwig trouw te zijn. Een lange tijd ging voorbij en de vrouw werd uitgehuwelijkt aan een ander. Voordat zij ging trouwen, wilde ze haar eerste liefde nog een keer spreken om zeker te zijn van haar aanstaande huwelijk. De vrouw bedacht een list, waarbij ze zichzelf vermomde als man. Toen de edele vrouw zich vermomd had als man om haar eerste geliefde uit te horen over hun belofte, zei hij: "Ic gelooue niet dat vrouwen so ghestadich zijn als ghi roe(p)t die dat ghelooft is al sot" (C4v). Waarop hij vervolgens vertelde dat hij ooit verliefd was geweest en dat hij daar veel verdriet aan had overgehouden. Ze waren uit elkaar gehaald en mochten niet samen zijn. Hij had raad gezocht voor zijn liefdesverdriet en verkoos een andere vrouw die wel samen met hem mocht zijn. Hierdoor had hij het gevoel gekregen alsof zijn eerste liefde nooit had bestaan. De vrouw was ontzettend verdrietig, omdat zij nog elke dag aan hem dacht. Ze had zich speciaal voor hem vermomd om hem te kunnen verrassen. Ze wilde weten of hij nog van haar hield zoals zij van hem hield en vermomde zichzelf zodat men niet achter haar plan kwam. De vrouw bedriegt de man in dit geval door middel van vermomming om achter de waarheid te komen, terwijl de man zijn belofte niet nakomt en overspelig is. Hij geeft als reden dat hij niet gelooft dat vrouwen standvastig zijn van nature, waardoor hij zichzelf goedkeuring gaf om een ander te zoeken. In dit geval blijkt hij zelf niet standvastig te zijn en komen zijn intenties wederom niet overeen met de intenties van de vrouw, waardoor de vrouw bedrogen werd.

Ook in het derde verhaal blijken de intenties van de man niet overeen te komen met hetgeen hij uitspreekt. In dit verhaal blijkt een heremiet bedrieglijk te zijn. Een oude weduwe gaf hem eten en drinken en vertrouwde hem. Daarentegen bedacht de heremiet een list om de

liefde te kunnen bedrijven met haar dochter. De heremiet doet zich allereerst voor als een engel. Hij had een lange pijp van vlier gemaakt, waar hij in kon spreken. Ook had hij een gat gemaakt waar de weduwe 's nachts sliep, zodat hij de pijp er doorheen kon steken. In de nacht stak hij de pijp door het gat en zei dat hij een engel was en dat hij Gods wil zou verkondigen. Hij zei dat de dochter van een weduwe een zoontje zou krijgen met de heremiet. Het zoontje zou de paus van Rome worden. De weduwe was meteen naar de heremiet gegaan. Hij zei dat hij de boodschap niet geloofde en dat hij zeker moest weten dat het een boodschap van God zou zijn. Hij zei zelfs: "Tis ooc geen wond(er) dat ic t weygere want ick heb god gelooft ewighe reynicheyt en ghi brenghet mi oorsake om die te breke" om betrouwbaar over te komen (E1v). Met deze woorden zorgt hij ervoor dat de vrouwen de boodschap niet in twijfel trekken, omdat de heremiet een belofte heeft afgelegd aan God om kuis te zijn. Zodra de boodschap drie keer overgebracht wordt, wist men pas zeker dat het een boodschap van God zou zijn en stemde de heremiet in. De weduwe en de dochter geloven heilig in de kracht van God en de betrouwbaarheid van de heremiet. Toch blijft de dochter bedrogen achter. Terwijl de heremiet gevlucht is, blijft zij achter met een dochter. Volgens de verteller is ze haar eer verloren, omdat ze te naïef was en zijn bedoelingen niet in twijfel trok. De verteller waarschuwt dat dit verhaal nog steeds kan gebeuren, omdat de heremiet naar een ander dorp gelopen was waar ze hem niet kennen. Door zijn onbekendheid zou hij zijn schandelijke daden kunnen herhalen. Dit verhaal laat dan ook zien dat vrouwen extra op hun hoede moeten zijn en niemand zomaar moeten vertrouwen, zelfs als het een heremiet betreft. Daarnaast moet er niet alleen gelet worden op woorden, maar ook op daden. Volgens de proloog zouden deze twee zaken moeten overeenkomen om niet bedrogen te worden.

In het vierde verhaal moet niet alleen gelet worden op de daden van de man, maar ook op die van de vrouw. Een ridder wil zijn vrouw bedriegen met haar dienstmeisje, maar de vrouw heeft zijn bedoeling door en bedenkt een list met het dienstmeisje. Ze hadden afgesproken om van bed te wisselen. Op dezelfde dag dat de list uitgevoerd zou worden, kwam een vriend van de ridder langs. De ridder van Bourgondië vertelde over zijn plan om de liefde te bedrijven met het dienstmeisje. De andere ridder hielp hem om een list te bedenken op voorwaarde dat hij ook bij het dienstmeisje in bed mocht komen. Doordat de twee listen tegelijk uitgevoerd werden, bedreven de ridder van Bourgondië en zijn vriend de liefde met de vrouw van de ridder van Bourgondië en blust niemand zijn lust met de dienstmeid. De ridder heeft uiteindelijk dubbel pech door zijn eigen toedoen. Hij heeft niet met de dienstmeid kunnen slapen en zijn vriend wel met zijn vrouw. De vrouw wist wat de bedoelingen van haar man waren en zorgde ervoor dat zij niet bedrogen werd. De verteller zegt dat de vrouw en haar man niet weten dat zij met zijn vriend in bed was beland. Ze blijven hier beiden onwetend over en leven daarna vredig verder volgens het verhaal. Hieruit blijkt dat de raad uit de proloog heeft gewerkt. De vrouw wist wat de intenties van haar man waren, waardoor ze niet bedrogen werd. De vraag die resteert is of ze ook vredig verder konden leven als het overspel van de vrouw was uitgekomen.

4.2 Dat Bedroch der Vrouwen

Het eerste dat opvalt aan de bundel is de ondertitel. Hierin staat dat de bundel voorbeelden van gebeurtenissen bevat om alle mannen te waarschuwen voor de valsheid en bedrieglijkheid van vrouwen. In het voorwoord zegt de auteur dat vrouwen huilen of schreeuwen als ze het bedrog niet kunnen volbrengen met slimheid of kracht. Hij onderbouwt dit standpunt door te vermelden dat deze opvatting al heel lang rondgaat. Vervolgens geeft hij aan dat deze bundel ook een didactische functie heeft, waarbij hij mannen aanspreekt om op het valse gedrag van vrouwen te letten en hij vrouwen aanspreekt om op hun eigen gedrag te letten. De bundel lijkt hierdoor een handboek voor mannen en vrouwen om te leren hoe ze moeten omgaan met het

bedrog dat vrouwen plegen. In de proloog haalt hij verschillende autoriteiten aan, waaronder Seneca, Hiëronymus, Ovidius en Paulus. Zij hebben verschillende uitspraken gedaan over vrouwen en hun ervaringen met vrouwen. Zij noemen vrouwen “een schadelijck geslacht” en beweren onder andere dat vrouwen de toegang voor de duivel zouden zijn om de aarde te kunnen betreden (A2r). Vrouwen worden voor al het kwaad aansprakelijk gesteld door Chrysostomus:

“O aldermeeste quaet, o alderscherpste gheschut des Duyvels! Door u comen oorloghen ende strijden. Door u verliesen die wijsen haer wijsheyt. Door u zijn die sancten ghedoot. Door u zijn die steden verbrant. Door u is dat leven verloren. Door u is die doot ghecomen. Door u zijn die rijcken arm geworden. Door u zijn die starcken onmachtich gheworden. Door u zijn die warachtighe luegenachtich worden. Door u zijn die cuysche onsuyster worden. Door u zijn die ootmoedighe hovaerdich worden. Door u zijn die penitenten onghehoorsaem worden, ende ghecomen in den haet ende toorn Gods” (A3r)

Hierin zegt hij dat vrouwen het werktuig van de duivel zijn en dat zij de oorzaak zijn van alle slechte dingen die gebeuren op aarde. Ook zouden vrouwen verantwoordelijk zijn voor het slechte gedrag van anderen. Het opvallende is dat er in het begin van de proloog gesproken wordt over de slechtheid van vrouwen, terwijl aan het einde ook "goede en eerbare" vrouwen blijken te bestaan. Theophrasius stelt de vraag of een wijze man met een vrouw zou kunnen trouwen en antwoordt daarop dat zij goede manieren en zeden moet bezitten. Daarnaast moet ze gezond en rijk zijn en van eerbare ouders afkomen. Dan pas zou de vrouw met een wijze man mogen trouwen. De proloog wordt afgesloten met de volgende woorden:

“Ghi goede duechdelike ende eerbaer herten, vrouwen, joncfrouwen ende maechden, wilt my verontschuldighen dat ic hier schrijve van die boosheyt, lichtvaerdicheyt ende bedroch der vrouwen, want ghi van dien verscheyden ende uutgenomen zijt, want boven alder werelt schat is een goede, eerbaer, meetsamighe vrouwe” (B1r)

Met deze woorden praat de auteur de gebruikte bronnen en de voorbeelden goed. Hij zegt dat de voorbeelden niet voor de eerbare vrouwen en maagden gelden, omdat deze bundel expliciet gaat over kwade vrouwen. Degenen die goed en eerlijk van hart zijn, zijn de grootste schatten en moeten zich dus niet aangesproken voelen. Hij stelt dat de tekst over kwade vrouwen gaat en niet over vrouwen in het algemeen. Op deze manier probeert hij ervoor te zorgen dat men hem niet kan beschuldigen van een vrouwonvriendelijke tekst.

In de proloog wordt niet specifiek gewezen op bepaalde soorten bedrog die vrouwen vaker zouden plegen. Alles wat zij doen, valt onder bedrog volgens de bronnen. Het belangrijkste punt is het standpunt dat de auteur vermeldt. Vrouwen zouden gaan huilen en schreeuwen als het hen niet lukt om een bedrog te plegen door middel van kracht en slimheid. Het hysterische komt dan naar buiten en dat is waar de auteur en de autoriteiten voor waarschuwen. Door middel van dat gedrag kan de duivel zijn intrede doen.

Het eerste verhaal geeft de mogelijkheden van de duivel goed weer. Adam was de meest wijze man op aarde en werd alsnog bedrogen door een vrouw. Door de zwakte van de vrouw kon de duivel haar makkelijk overhalen om ongehoorzaam te zijn. Volgens de tekst toonde de allereerste vrouw op aarde de zwakte die alle vrouwen bezitten waardoor de duivel daar misbruik van kon maken (B1v). De vrouw werd dus misleid door middel van leugens, waarbij zij de leugens weer doorvertelde aan de man. De verteller betoogt dat Adam geen fout maakte. Ook zouden de lezers Eva niets kunnen verwijten, omdat alleen God mag oordelen (B2r). In dit verhaal heeft Adam geluisterd naar de woorden van de schepper door

naar zijn vrouw te luisteren en zat hij niet fout, terwijl Eva dus bedrogen werd door de duivel en daardoor de wijste man op aarde had bedrogen. Daarnaast was ze ongehoorzaam, doordat ze niet naar God had geluisterd. De vrouw was op dat moment zwak en pleegt daardoor het bedrog. Vervolgens maakt de auteur nog een opmerking waarin hij zegt dat een man en vrouw geen gelijken zijn. Uit zijn aantekening valt af te leiden dat vrouwen zichzelf vaak beter vinden dan mannen, omdat Eva in het Paradijs is geschapen en Adam in de aarde. Hieruit zouden zij afleiden dat de vrouw meer waard was dan de man. Hier is de auteur het niet mee eens en gebruikt als tegenargument de woorden van de schepper waarin hij zegt dat de man voor de behoeften van de vrouw moet zorgen en de vrouw de man te allen tijde moet bijstaan. Zij is namelijk door middel van een rib uit het midden van zijn lichaam geschapen en niet uit zijn hoofd of voeten. Als zij van een stuk uit zijn hoofd geschapen zou zijn dan zou zij boven de man staan. Indien zij uit de voeten was geschapen dan zou hij haar moeten verstoten of verachten. Beide zijn niet het geval, waardoor God bepaald zou hebben dat de man voor de vrouw moet zorgen, omdat zij uit zijn lichaam is geschapen, maar zij hoort hem bij te staan. Eva is dus geen goed voorbeeld, omdat zij ongehoorzaam is aan de schepper en daarmee Adam meeneemt in haar zwakheid.

In het tweede verhaal komt dezelfde ongehoorzaamheid van vrouwen weer voor. De goede man beval zijn vrouw om op hun huis te letten. De vrouw van de goede man vertelde echter meteen aan hun rijke buurman dat de goede man weg zou gaan en ze spraken dezelfde avond nog af in het huis van de rijke man. Vervolgens pleegt de vrouw overspel door “menich vriendelick cusken te geven ende te ontfanghen” (B3r). Als de goede man onverwachts naar huis gaat, komt hij langs het huis van zijn buurman. Hij klopt en vraagt of hij binnen mag komen. De vrouw raakt in paniek en de rijke man bedenkt een list. Hij verstoort de vrouw in zijn bed en zegt haar dat ze zich voor moet doen als een minnares. Ze mocht alleen haar achterkant laten zien. Zodra de goede man wordt binnengelaten, denkt hij zijn vrouw te herkennen. Hij zegt dat hij dacht dat ze trouw was en de rijke man speelt daar meteen op in door te zeggen dat zijn vrouw juist heel trouw is en dat zij op hun huis heeft gepast. De goede man veranderde meteen van gedachten en schaamde zich voor zijn uitspraken. De rijke man hielp de vrouw om de goede man te misleiden, waardoor het bedrog goed afliep. Hij weerlegde de woorden van de goede man en wist de vrouw te verstoppen en te vermommen in zijn bed voordat de goede man binnenkwam. Toen de goede man eenmaal thuis kwam, deed zijn vrouw alsof er niets aan de hand was. Ze zei zelfs dat haar man nog niet thuis kon zijn en ze hem dus niet binnen wilde laten, waardoor zij heel trouw leek. Vervolgens zei ze: “Ghi snode rabbaut, dit hebdi dus opgheset te doen om my te proeven. Ghi zijt niet waerdich te hebben so eerbaren vrouwe!” (B4r). Waarmee zij de goede man zogenaamd verdenkt van een list. Aansluitend beweert ze nog dat hij loog over zijn afspraak en dat hij uit de kroeg en het bordeel zou zijn gekomen. De goede man smeekte haar om vergiffenis, waarop de vrouw tevreden was, maar hem alsnog een leugenaar noemde. Na dit gesprek ging zij vaker door het achterpoortje naar de rijke man zonder zorgen en angst. In dit verhaal ligt de focus op het bedrog dat de vrouw pleegt, terwijl de rijke man ook zijn goede vriend bedriegt. De rijke man liegt tegen de goede man over zijn vrouw en misleidt de goede man door hem op andere gedachten te brengen. De vrouw bedriegt de goede man weer op haar beurt door middel van leugens, overspel en vermomming. Zij vermomt zich als het ware doordat zij zich voordoet als een minnares. Het bedrog loopt uiteindelijk goed af voor de bedriegers.

Het derde verhaal toont eveneens de bedrieglijke aard van vrouwen. Allereerst volgt de vrouw van Loth de bevelen van de engelen niet op zodra zij samen met Loth en hun dochters uit de stad vluchten. De engelen bevelen hen om niet om te kijken. De vrouw keek toch om en werd per direct gestraft. Ze werd veranderd in een beeld van zoutsteen. Vervolgens bedriegen zijn dochters hem. Zijn dochters bedachten een list om de mensheid te kunnen voortzetten. De dochters dachten dat zij de laatste op aarde waren, waardoor zij de

verantwoordelijkheid droegen voor de mensheid. Zij voerden hun vader dronken om geslachtsgemeenschap met hem te hebben en de mensheid voort te kunnen zetten. Loth zou niks meer kunnen herinneren door de wijn. Toch is er niet echt sprake van bedrog, omdat de dochters dachten dat zij de enige op aarde waren die voor de wereldbevolking moesten zorgen. Zij zagen deze list dus als een noodoplossing. Het is daarom ook niet te vergelijken met nu zegt de verteller. Tegenwoordig zouden vrouwen mannen bedriegen om de “vleescheliker lust te blussen” (C1v). Mannen zouden wijn drinken met andere kooplieden, abten en zelfs monniken. De vrouwen voeren hun man zo dronken dat hij in slaap valt. Vervolgens zouden de andere mannelijke bezoekers zich vermaken met de vrouw van de heer des huizes. Vrouwen “doen den man goet chier” waardoor hun man niets doorheeft, maar hebben ondertussen een plan om hun goede man te bedriegen (C1v). Hieruit blijkt dat de vrouw ervoor zorgt dat het overspel plaatsvindt, waarbij de vrouw dus de fout begaat. De vrouw verbergt haar bedrieglijke aard door zich voor te doen als een ideale echtgenote. Maar de mannen waarmee vrouwen overspelig zijn, zien die aard wel. Over de overspelende mannen in kwestie wordt geen oordeel gegeven, terwijl zij eveneens bedrog plegen.

In het vierde verhaal wordt het bedrog door een man uitgevoerd. Een klerk verleidt eerst de vrouw van zijn baas. Vervolgens bedenken zij samen een list om samen te kunnen zijn. De tekst spreekt dan ook van “eenen losen raet” zodra de klerk zijn plan uitvoert. Hij gebruikte een wit schapenvlies om zijn geslachtsdeel te bedekken en vertelde aan zijn baas dat hij geen geslachtsdeel heeft en dus eigenlijk geen man was. Vervolgens toont hij huilend zijn vermomde geslachtsdeel, waardoor de man hem gelooft. De naïeve man vraagt zelfs of de klerk op zijn vrouw wil letten, omdat meerdere jonge mannen achter haar aan zouden zitten. Hierdoor kunnen de klerk en de vrouw ongehinderd hun gang gaan. In dit geval zitten zowel de vrouw als de klerk fout. Hoewel de vrouw overspel pleegt, ligt de focus bij de klerk en zijn baas. De klerk liegt en vermomt zichzelf om de list uit te kunnen voeren. De man wordt daarentegen afgeschilderd als een lieve, oude en onwetende man. Hij zegt dat hij de klerk met zijn probleem zal helpen en hij laat daardoor zien dat hij goed van vertrouwen is. Zodra iemand hem waarschuwt voor de geruchten over de klerk en zijn vrouw, denkt hij “Ick weet wel bat” (C3r). Door zijn goede vertrouwen wordt hij uiteindelijk in liefde en in dienst bedrogen en weet hij dus eigenlijk niet beter.

4. Conclusie

In dit onderzoek staat het thema bedrog centraal. Uit de inleiding bleek dat het beeld van vrouwen in de middeleeuwen minderwaardig zou zijn aan het beeld van mannen. Vrouwen zouden instabiel en bedrieglijk zijn, terwijl mannen stabiel en betrouwbaar waren (Bleyerveld 2000, 11). Door bedrog te onderzoeken vanuit genderperspectief laat dit onderzoek zien dat niet alle mannen zo stabiel en betrouwbaar zijn. Naast de theorie over gender, maakte ik gebruik van de methode bodytalk van Jane Burns (1993). In haar onderzoek wordt de rol van de lezer erkend in de manier waarop tekstuele betekenissen worden toegekend. Doordat ik haar methode heb toegepast en heb gekeken naar de performance van mannen en vrouwen rondom het thema bedrog, verschilt mijn interpretatie met de interpretaties van andere onderzoeken.

Om de hoofdvraag ‘in hoeverre komt het bedrog dat wordt gepleegd in *Dat Bedroch der Mannen* overeen met het bedrog dat wordt gepleegd in *Dat Bedroch der Vrouwen* vanuit genderperspectief?’ te kunnen beantwoorden, heb ik gekeken naar de personages die het bedrog uitvoerden, het soort bedrog en de situatie waarin het bedrog werd gepleegd. In *Dat Bedroch der Mannen* lag het perspectief bij vrouwen, terwijl de verhalen gaan over het bedrog dat mannen plegen. In de proloog wordt gezegd dat vrouwen de intentie van de man moeten achterhalen om te zien of zij zuivere bedoelingen hebben. Dit zou ervoor moeten zorgen dat vrouwen niet bedrogen worden. Mannen zouden namelijk met mooie woorden spreken, terwijl hun daden daarmee niet overeen zouden komen. Het bedrog dat mannen zouden plegen lijkt dus te gaan om leugens. Volgens de proloog zou deze boodschap nader verklaard worden in de navolgende verhalen. In de eerste drie verhalen werd de raad niet toegepast en werden de vrouwen bedrogen. Indien de vrouwen naar het advies geluisterd hadden en dus gekeken hadden of de man in kwestie wel dezelfde intenties had, zouden zij volgens de proloog niet het slachtoffer van verschillende listen zijn geweest. In het laatste verhaal heeft de vrouw wel de intenties van haar man door en zorgt ze ervoor dat ze niet bedrogen wordt. Ze bedacht een list waardoor zij zelf niet bedrogen werd, maar haar man. In alle vier de verhalen plegen mannen het bedrog door middel van leugens en in situaties van de liefde.

In *Dat Bedroch der Vrouwen* wordt de nadruk gelegd op de zwakke aard van vrouwen, waardoor zij bedrieglijk zijn. In het voorwoord en in de proloog wordt vermeld dat deze bundel ook een didactische functie heeft, waarbij mannen aangesproken worden om op het valse gedrag van vrouwen te letten en vrouwen aangesproken worden om op hun eigen gedrag te letten. Daarnaast zouden vrouwen gaan huilen en schreeuwen als het hen niet lukt om bedrog te plegen door middel van kracht en slimheid. Dit standpunt komt geen enkele keer voor in de vier verhalen. Daarentegen komt de bedrieglijkheid van de vrouwen in alle vier de verhalen voor. De vrouwen plegen allemaal bedrog door middel van leugens. In het tweede, derde en vierde verhaal worden de mannen ook bedrogen door middel van overspel. Mannen die het slachtoffer zijn van hun gedrag, worden afgeschilderd als goede en naïeve mannen. Uit de teksten blijkt dat juist deze goede en naïeve aard ervoor zorgt dat men bedrogen wordt. De andere voorkomende mannen zijn net zo sluw als vrouwen doordat zij ook iemand bedriegen, maar zij zouden door het gedrag van vrouwen worden aangezet tot dit gedrag. In het tweede en vierde verhaal helpen deze sluwe mannen het bedrog van de vrouw, waardoor de goede mannen niet achter het bedrog kwamen. In de andere twee verhalen werd het bedrog wel bekend. Het verschil lijkt te zitten in de hulp die vrouwen krijgen van een onbetrouwbare man. Het idee uit de proloog dat mannen sterker en stabiel zijn lijkt er mee te maken hebben dat het bedrog wel lukt. In de proloog staat immers dat mannen stabiel en slim van aard zijn. De mannen helpen met het bedriegen door middel van vermomming. In de eerste drie gevallen draait het bedrog om liefde, terwijl het laatste verhaal gaat om twee soorten bedrog:

het bedrog van de klerk ten opzichte van zijn baas en het bedrog van zijn vrouw. In dit geval wordt de man bedrogen in de liefde en in een dienstrelatie met de klerk.

Waar Piet Franssen vindt dat het duidelijke antifeminisme dat uit veel verhalen spreekt niet zozeer naar de vrouw als bedreiging van de zielenheil van de man verwijst, maar vooral naar de vrouw als potentiële belemmering voor het verkrijgen van aanzien en rijkdom in de arbeidsmarkt, denk ik dat het antifeminisme uit veel verhalen juist wel verwijst naar de vrouw als bedreiging voor de zielenheil van de man (1983, 176). In *Dat Bedroch der Mannen* zou het bedrog van mannen naar voren moeten komen, maar het perspectief en tevens de schuld van het bedrog ligt bij de vrouwen. Vrouwen moeten volgens de proloog onderzoeken of de man betrouwbaar is. Niemand wordt bedrogen indien zowel man als vrouw goede bedoelingen heeft. Het bedrog wordt dus bij de vrouwen gelegd, omdat zij overhaaste beslissingen nemen zonder onderzoek te doen naar de intenties van de man. Zij zouden zichzelf moeten beschermen voor de slechte intenties van mannen in plaats van de opvatting dat mannen op hun eigen gedrag zouden moeten letten. Deze gedachtegang past bij de proloog in *Dat Bedroch der Vrouwen*. Daarin wordt gezegd dat vrouwen zwak zijn van nature, waardoor zij bewust op hun eigen gedrag moeten letten. Mannen zijn daarentegen sterk en redelijk, waardoor zij minder bedrieglijk van aard zouden zijn. Zij zouden juist aangezet worden tot slecht gedrag door vrouwen. In beide bundels komt dus naar voren dat vrouwen er zelf voor zorgen om bedrogen te worden en dat zij door hun aard mensen bedriegen. Vrouwen zouden vanwege hun zwakke aard op hun eigen gedrag moeten letten om bedrog bij henzelf en anderen te voorkomen. Antifeministische aspecten komen dus in beide bundels duidelijk naar voren en lijken wel degelijk een bedreiging te zijn voor het zielenheil van de man. Het gedrag van de vrouw lijkt het gedrag van de man te bepalen, waardoor het geluk en goede gedrag van de man verstoort worden.

Dit onderzoek beslaat niet alle verhalen uit beide verhalenbundels. Hierdoor is het interessant om alle teksten te onderzoeken in het kader van genderperspectief om mijn conclusie te kunnen nuanceren of corrigeren. Een andere mogelijkheid die niet in dit onderzoek aan bod is gekomen is het verband tussen de humeurenleer en gendernormen. Het zou interessant zijn om dit verband toe te passen in een vergelijkend onderzoek naar de verhalen uit beide verhalenbundels.

5. Literatuurlijst

Primaire bronnen

Dat Bedroch der Vrouwen. Facsimile van de druk van Jan Berntszoon van circa 1532, bezorgd en ingeleid door W. L. Braekman. Brugge, 1983. Geraadpleegd van: http://cf.hum.uva.nl/dsp/scriptamanent/bml/Bedroch_der_vrouwen/Bedroch_der_vrouwen.pdf

Dat Bedroch der Vrouwen. Diplomatische editie door Willem Kuiper, Leerstoelgroep Historische Nederlandse Letterkunde UvA, 2009. Geraadpleegd van: http://cf.hum.uva.nl/dsp/scriptamanent/bml/Bedroch_der_vrouwen/Bedroch_der_vrouwen_diplomatisch.pdf

Dat Bedroch der Mannen. Facsimile van de druk van Marten Nuyts van circa 1543. Antwerpen, Martinus Nutius. Ex. Den Haag KB 229 K51. Geraadpleegd van: http://cf.hum.uva.nl/dsp/scriptamanent/bml/Bedroch_der_mannen/Bedroch_der_mannen.pdf

Dat Bedroch der Mannen. Diplomatische editie door Willem Kuiper, Leerstoelgroep Historische Nederlandse Letterkunde UvA, 2009. Geraadpleegd van: http://cf.hum.uva.nl/dsp/scriptamanent/bml/Bedroch_der_mannen/Bedroch_der_mannen_diplomatisch.pdf

Secundaire bronnen

Bleyerveld, Yvonne. *Hoe bedriechlijck dat die vrouwen zijn. Vrouwenlisten in de beeldende kunst in de Nederlanden circa 1350–1650*. Primavera pers, 2000.

Burns, E. Jane. *Bodytalk: When Women Speak in Old French Literature*. University of Pennsylvania Press, 1993.

Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, 2002.

Clemens, Raymond and Timothy Graham. *Introduction to Manuscript Studies*. Cornell University Press, 2007.

Franssen, P. J. A. *Tussen tekst en publiek: Jan van Doesborch, drukker-uitgever en literator te Antwerpen en Utrecht in de eerste helft van de zestiende eeuw*. Rodopi, 1990.

Franssen, P. J. A. 'Dat Bedroch der Vrouwen, een onderzoek naar de functie van een 16e eeuwse verhalenbundel II', in: *Spektator* 13, 1983, pp. 167-181.

Guerreau-Jalabert, Anita. *Index des motifs narratifs dans les romans arthuriens français en vers (XIIe -XIIIe siècles)*. 1992.

Kümper, Hiram. 'Gender Studies', in: *Handbook of Medieval Studies: Terms - Methods - Trends*, edited by Albrecht Classen. De Gruyter, 2010, pp. 594-601.

Pleij, H. 'Een fragment van de oudste Nederlandse novellenbundel te Cambridge', in: *Opstellen door vrienden en vakgenoten aan Dr. C. H. A. Kruyskamp*. Martinus Nijhoff, 1977, pp. 142-155.

Schaus, Margaret. *Women and Gender in Medieval Europe: An Encyclopedia*. Routledge, 2006.

Online bronnen

VMNW Zie <http://gtb.inl.nl/iWDB/search?wdb=VMNW&actie=article&id=ID87513>

MNW Zie

<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=02583&lemmodern=bedriegen&domein=0&conc=true>

Van Dale Zie <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/bedrog#.XrVuZ54zbIU>

6. Appendix: verhaallijnen

Dat Bedroch der Mannen

1: Het bedrog van Jason

De koningin Mirro was verliefd geworden op Jason, nadat hij haar had bevrijd van haar aanbieder. Mirro vertelde Jason over haar verliefdheid, maar Jason wilde niet met haar trouwen en vluchtte weg. Een vrouw had dit gezien en vroeg aan Mirro waarom Jason wegreed. Mirro antwoordde dat hij om haar hand vroeg en zij hem had afgewezen. Vervolgens zei de vrouw tegen Mirro dat Jason weg was gereden. Mirro bleef met een gebroken hart achter.

Jason strandde bij de stad Lennos. Koningin Isaphile verwelkomde hem en zijn dienstmannen en liet hen allen in het hof slapen. Ook Isaphile werd verliefd op hem en vroeg hem om te trouwen, wat hij ook weer afwees. In de avond kwam ze alsnog bij hem liggen en bedreven zij de liefde met elkaar. De dienstmannen van Jason bedreven ook de liefde met de dienstvrouwen van Isaphile. Isaphile en de vrouwen bleken zwanger te zijn van de mannen. Echter, Jason vertrok samen met zijn mannen zodra het schip klaar was en ze lieten alle vrouwen achter, maar beloofden hen om in zes weken weer terug te komen.

Medea had de vader van Jason, koning Eson, het cadeau van jeugdigheid gegeven. Door het wonder kwamen verschillende mensen kijken, waaronder ook tante Cipriane en oom Peleus van Jason. Cipriane wilde dat Medea dit cadeau ook aan Peleus zou geven. Medea gaf uiteindelijk toestemming, maar ze dacht dat ze een goede reden had om Peleus te doden. Medea was boos op het bedrog dat Peleus Jason had aangedaan. Zij verzong een list samen met de twee dochters van Peleus. De twee dochters vermoordden Peleus en staken daarna een zwaard door hun eigen hart. Jason was geschrokken van het verraad van Medea en vluchtte weer weg. Hij kwam in Korinthe aan en werd goed ontvangen door koningin Creusa. Jason vertelde haar alles over Medea en haar verraad.

Medea was op zoek naar Jason samen met haar twee zonen en vier draken. Zodra ze in Korinthe aankwam, zag ze de bruiloft van Jason en Creusa. Ze liet haar zoon in stukken scheuren voor Jasons ogen en liet de draken alles en iedereen verbranden. Jason overleefde dit, omdat zij ooit een toverspreuk had gedaan. Jason vluchtte weer weg van Medea. Hij kwam aan op een bruiloft en zag daar Mirro staan. Zij begonnen een korte relatie, maar die werd snel verstoord door de vader van Jason. Eson was niet vergeten wat Medea voor hem had gedaan en vermoordde Mirro. Jason vluchtte weer en kwam uit bij een klein huisje buiten de stad waar Medea woonde. Medea vergaf hem alles en ze gingen samen terug naar Jason's vader Eson. Toen Eson zag dat zij weer samen waren, vergaf hij alle misdaden en gaf hij zijn koninkrijk aan Jason. Medea en Jason bleven samen regeren en kregen vele, mooie kinderen.

2: Een bedrog uit Brabant

In het hof van een machtige heer uit Brabant werd een jongeman verliefd op een jonge, edele vrouw. Zodra hij zijn liefde aan haar bekende, werd zij ook verliefd op hem. Toch werden zij van elkaar gescheiden, omdat de jonge vrouw naar een ander hof zou verhuizen. De twee beloofden elkaar eeuwige trouw en de vrouw gaf hem een ring om haar trouw te bewijzen. De jonge vrouw was veel rijker dan dat hij was en haar ouders zochten daarom een rijke man voor haar. Zodra een goede man op haar pad kwam, zei ze tegen haar ouders dat ze God beloofd had om op bedevaart te gaan voordat ze mocht trouwen. Haar ouders keurden haar plan goed, ondanks haar rare eisen: ze wilde als een man gekleed worden en ze wilde een oud paard meenemen. Daarnaast zou haar oom met haar mee moeten gaan. Dit ging allemaal volgens plan tot de laatste dag. Ze vroeg haar oom om alleen verder te reizen. Zij beloofde

hem om over vier dagen terug te komen, want ze wilde haar eerste liefde nog eenmaal zien. Haar oom keurde dit goed en liet haar alleen. De jonge vrouw, verkleed als man, kwam bij het hof aan waar haar eerste liefde in dienst was. Zij werd als man aangesproken en had zichzelf de naam Conraet gegeven. Aangezien zij had gezegd dat ze uit Brabant kwam, werd ze in dienst genomen en bij de jonge edelman Gheraert gezet. Gheraert bleek haar eerste liefde te zijn. In de vier dagen dat ze met hem was, ondervroeg ze hem over zijn liefdesleven. Gheraert liet niks los over zijn leven. Pas op de laatste dag kwam ze erachter dat hij haar vergeten was en dat hij een nieuwe liefde had en zijn eerste liefde allang vergeten was.

3: Het bedrog van een heremiet

Een heremiet bedacht een list om de liefde te kunnen bedrijven met de dochter van een weduwe. De weduwe gaf hem altijd te eten en te drinken. De heremiet had een lange pijp van vlier gemaakt. Ook had hij een gat gemaakt waar de weduwe 's nachts sliep. In de nacht stak hij de pijp door het gat en zei hij dat hij een engel was en dat hij Gods wil zou verkondigen. Hij zei dat de dochter van een weduwe een zoontje zou krijgen met de heremiet. Het zoontje zou de paus van Rome worden. Toen de vrouw vroeg opstond, ging ze meteen naar de heremiet toe en vertelde het verhaal. De heremiet zei dat hij tot God zou bidden om erachter te komen of het de waarheid was. Hij vroeg of ze morgen terug kon komen. De tweede nacht ging de heremiet weer naar de weduwe en sprak opnieuw dezelfde woorden uit. Zodra het ochtend was, ging de vrouw weer naar de heremiet toe. Hij zei tegen hen dat ze nog een dag moesten wachten, omdat God vaak drie keer een openbaring doet. Zo wisten ze zeker dat het Gods wil zou zijn en niet een spel van de duivel. De derde nacht gebeurde weer hetzelfde en toen keurde de heremiet het voorstel goed. De dochter werd zwanger en de weduwe was zo trots dat ze het verhaal aan een vriendin vertelde. Dit verhaal ging op een gegeven moment alle dorpen rond. De dochter bleek een meisje te hebben gebaard, terwijl de heremiet naar een ander dorp gelopen was waar niemand hem kende. Zo bleef zij achter met een dochter en zonder eer, terwijl de hypocriete heremiet verder leefde in een ander dorp om andere meisjes en vrouwen te bedriegen.

4: Een bedrog in Bourgondië

In Bourgondië woonde een rijke en machtige ridder. De ridder vond een dienstmeid van zijn vrouw erg aantrekkelijk en bedacht een list om met haar de liefde te kunnen bedrijven. De dienstmeid wilde haar eer bewaren en wees hem af. Toch bleef de ridder langskomen. Zijn vrouw had dit in de gaten en was boos. Zij zei tegen de dienstmeid dat ze van bed moesten wisselen op een nacht en dat de dienstmeid aan de ridder moest vragen of hij langs haar kamer wilde komen om naast haar te liggen. Diezelfde avond kwam een andere ridder aan. De ridders waren de hele avond samen en bespraken verschillende avonturen, waar ook de afspraak met de dienstmeid besproken werd. De ridders hadden ook een plan bedacht om de vrouw van de ridder onwetend te houden over de zogenaamde afspraak met de dienstmeid. De ridder van Bourgondië zou in het geheim naar de dienstmeid gaan om de liefde te bedrijven. Vervolgens mocht zijn vriend ook de liefde bedrijven met de dienstmeid. Zodra hij dat gedaan had, zou de ridder van Bourgondië weer in het bed mogen slapen. Het plan van de ridders en het plan van de vrouwen werd uitgevoerd waardoor de ridder van Bourgondië de liefde bedreef met zijn vrouw en de andere ridder ook de liefde bedreef met de vrouw van de ridder van Bourgondië. Uiteindelijk werd de ridder dus wakker naast zijn vrouw, terwijl hij de dienstmeid had verwacht. Zijn vrouw sprak hem boos toe over de avond. De ridder schrok dat zijn vrouw naast hem lag in plaats van de dienstmeid. Nadat hij zich meerdere malen voor zijn

fouten verontschuldigd had, leefden ze nog vredig en onwetend over het onbedoelde overspel van de vrouw verder.

Dat Bedroch der Vrouwen

1: Het bedrog van Eva

Toen de schepper eenmaal van niets de hemel, de aarde en de dingen op aarde geschapen had, maakte hij op de zesde dag de allereerste vader Adam. De schepper maakte hem heerser en bezitter van alle geschapen dingen op aarde. Daarnaast had hij alle kennis en wetenschap gekregen. De schepper maakte van een rib van Adam een vrouw, Eva. Hij zei tegen hen dat zij van alle vruchten van het Paradijs mochten eten, maar ze mochten niets van de boom die in het midden van het Paradijs stond plukken. De duivel, die vermomd was als slang, bedacht meteen een plan om hen ongehoorzaam te laten zijn. Hij bedacht dat hij de vrouw zou misleiden, omdat zij van nature al zwakker is dan de man. De slang sprak tot Eva en vroeg haar waarom de schepper haar had verboden om van die boom te plukken. Eva antwoordde daarop dat ze dan zouden sterven. De slang overtuigde haar ervan dat het niet waar zou zijn en dat ze even machtig zou worden als de schepper. Eva plukte een appel en nam een hap. Daarna gaf ze de appel aan Adam die ook een hap nam. Zodra ze van de appel gegeten hadden, werden hun ogen geopend en leerden zij schaamte kennen.

2: Een bedrog in Henegouwen

Een rijke en machtige man woonde in een groot huis waar vele straten aan verbonden waren. Daarnaast had hij achter zijn huis een poortje die uitkwam in een andere straat waar een goede man woonde samen met zijn mooie vrouw. De rijke man ging vaak door het poortje om de mooie vrouw te zien en nodigde hen ook uit voor het eten. De goede man moest uiteindelijk naar zijn kasteel, wat ver weg is van zijn huis. De vrouw vertelde het aan de rijke man en dezelfde avond mocht ze nog via het poortje naar zijn huis komen. Ze hadden zich samen de hele avond vermaakt. De goede man kwam al snel terug en zag licht branden bij de rijke man en aangezien zij vrienden waren, belde hij aan. De vrouw van de goede man was geschrokken en de rijke man zei haar om in bed te liggen. De goede man kwam binnen en zag haar samen met hem liggen. Hij herkende zijn vrouw niet en vroeg aan de rijke man wie het was. De goede man wilde de deken optillen, maar de rijke man beloofde hem om alleen de achterkant te laten zien. De goede man herkende haar achterkant en werd boos. De rijke man overtuigde hem van zijn ongelijk en zei hem naar huis te gaan. Hij mocht van de rijke man niet via het poortje, omdat de sleutel verloren zou zijn. Daarentegen ging de vrouw snel via het poortje naar huis om thuis op haar man te wachten. Toen haar man aankwam, beschuldigde ze hem van verschillende zaken. Zo zou hij naar de kroeg zijn geweest en langs de hoeren zijn gegaan. Hij zou gelogen hebben, volgens haar. De goede man smeekte haar om vergiffenis en ze leefden gelukkig verder. De vrouw ging nog regelmatig door het poortje naar de rijke man, terwijl haar man niets doorhad.

3: Het bedrog door de dochters van Loth

Loth was met zijn vrouw en dochters vertrokken uit Sodom en de engelen hadden hen verboden om achterom te kijken. De vrouw van Loth keek toch achterom waardoor zij in een zoutsteen veranderde. Loth en zijn dochters kwamen uiteindelijk aan bij de stad Segor, maar deze stad verlieten zij ook nadat ze merkten dat de stad zondig was. Zij verbleven uiteindelijk in een grot. De oudste dochter zei tegen de andere dochter dat hun vader oud was en dat er

geen man over was voor hen. Zij stelde voor om hun vader dronken te voeren door hem wijn aan te bieden. Daarna zouden ze bij hem in bed slapen. Dit lieten ze twee keer gebeuren, zodat beide dochters zwanger zouden zijn. Loth had niets door, omdat zij alweer vertrokken waren voordat hij wakker was. Beide dochters baarden een zoon. De zoon Ammon werd de vader van de Ammonieten en de zoon Moab de vader van de Moabiten.

4: Een bedrog in Engeland

Een man uit Engeland had een mooie jonkvrouw en een klerk als dienaar. De klerk was verliefd geworden op de jonkvrouw. Door de gesprekken die de klerk met haar voerde, werd zij ook verliefd op hem. Zij kwamen stiekem bij elkaar om de liefde te bedrijven. Op een gegeven moment had de klerk een list bedacht. Hij vertelde zijn baas dat hij geen man was en liet zijn schaamstreek zien die hij bedekt had met een wit schapenvlies. Hij hilde toen hij zijn geheim vertelde en de man geloofde hem. Daarnaast liet hij de klerk beloven dat de klerk op zijn vrouw zou letten, omdat er veel vrijers haar kant op konden komen. Vanaf toen hadden de klerk en de jonkvrouw vrij spel.